

*Резніченко Володимир Олексійович,
кандидат юридичних наук, заступник директора
Маріупольського інституту Міжрегіональної
Академії управління персоналом
rva260778@gmail.com*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДОКАЗИ» В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПІДВІДОМЧИХ ОРГАНАМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У статті доведено, що правильне визначення поняття «доказу» є необхідною умовою досягнення істини, забезпечення законності й обґрунтованості рішень при провадженні в справах про адміністративні правопорушення. Виокремлено, основні ознаки, які характеризують правову природу (сутність) доказів в справах про адміністративні правопорушення. Надано власне розуміння доказів в справах про адміністративні правопорушення, підвідомчих органам Національної поліції.

Ключові слова: докази, доказування, підвідомчість, адміністративне правопорушення, процесуальна діяльність, органи Національної поліції.

Reznichenko V. STUDY OF THE CONCEPT OF EVIDENCE IN ADMINISTRATIVE EXCEPTIONS AFFECTING NATIONAL POLICE ORGANS

It is proved in the article that the correct definition of the concept of evidence is a necessary condition for achieving the truth, ensuring the legality and validity of decisions in the conduct of cases on administrative offenses. It is emphasized that the main features that characterize the legal nature (essence) of evidence in cases of administrative violations. Self-actualization of evidence in administrative offenses subordinate to the National Police is provided.

Key words: evidence, evidence, subordination, administrative offense, procedural activity, bodies of the National Police.

Постановка проблеми. Адміністративна відповідальність за своєю природою є відповідальністю ретроспективною, тобто факти, що служать підставою такої відповідальності, перебувають у минулому [1, с. 17]. Навіть у випадку, коли порушення правил дорожнього руху, публічної безпеки та порядку, або інше адміністративне правопорушення здійснюється на очах у поліцейського, то до моменту порушення справи вони вже визначаються подіями минулого, і в такому випадку завданням поліцейського полягає у правильному і, головне, об'єктивному відтворенні цих фактів, власне доказів. Відшукування носіїв інформації, за допомогою яких можуть бути отримані відомості про минулу подію, достовірне встановлення обставин збирання цих відомостей, їх перевірка, а також оцінка доказів, що мають значення для вирішення справи, становлять зміст процесу та місце доказування [2, с. 64].

Поняття доказу належить до основних, вихідних у теорії доказів і доказовому праві. В залежності від того який зміст вкладається в поняття доказу, істотно змінюються права і обов'язки учасників адміністративного процесу. Отже, правильне визначення поняття доказу є необхідною умовою досягнення істини, забезпечення законності й обґрунтованості рішень при провадженні в справах про адміністративні правопорушення [2, с. 64-65].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На актуальність проблематики щодо сутності доказів в адміністративно-деліктному процесі звертали увагу провідні вчені у галузі адміністративного права: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.В. Галуцько, В.В. Гордєєв, Е.Ф. Демський, С.Ф. Денисюк, Г.В. Джагунов, О.В. Джафарова, Є.В. Додін, О.М. Дубенко, І.В. Казачук, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.М. Круглов, О.В. Кузьменко, О.І. Миколенко, Р.В. Миронюк, О.І. Остапенко, Є.Ю. Соболев, С.О. Шатрава, В.Ю. Шильник, В.К. Шкарупа та інші.

Виклад основного матеріалу. Термін «доказ» є загальноживаним і застосовується не лише в юриспруденції, а й в інших науках, зокрема філософії, логіці тощо. Але на відміну від нормативних положень у зазначених науках доказ детермінований роздумами як розумовою діяльністю людини та істиною як ключовим завданням її здійснення, а не комплексним об'єднанням в собі інформації та її носія, як певного об'єкта. Щодо істини як компонента досліджуваної категорії, слід зазначити, що у межах адміністративного процесу вона буде досягнута лише в разі правильного та об'єктивного підтвердження доказами реальних подій, явищ, процесів тощо. Очевидно, що і сутність доказів як широкої категорії детермінована фундаментальними основами буття [3, с. 128].

Такий комплексний підхід до дослідження проблем доказування в цілому і, зокрема, окремих видів доказів і їх джерел в справах про адміністративні правопорушення забезпечує найбільшу ефективність в удосконаленні законодавства і застосуванні його на практиці діяльності органів Національної поліції [4, с. 17].

Досліджуючи докази в справах про адміністративні правопорушення, підвідомчих органам Національної

поліції, слід констатувати, що Кодекс України про адміністративні правопорушення уособлює в собі норми матеріального та процесуального права. На необхідність прийняття окремих нормативно-правових актів зверталась увага у науковій публіцистиці, і насамперед наголошується на імплементації у національне законодавство досвіду Республіки Білорусь, де існує два кодекси, які спрямовані на врегулювання як матеріальних, так і процесуальних адміністративно-деліктних відносин.

Саме правило поведінки, зміст прав та обов'язків суб'єктів за певних умов передбачають норми матеріального права, а можливість їх застосування, перевірки дотримання змісту і форми, реалізації та отримання юридичних наслідків від такої діяльності входять до складу норм процесуального права. Такий взаємозв'язок структурних елементів правових норм різного роду галузей права свідчить про їх кореляцію, взаємозалежність і злагодженість, що в кінцевому підсумку підтверджує міжгалузевий характер такого явища, як докази [3, с. 133].

Своєрідністю процесуальних норм є те, що вони становлять загальнообов'язкові формально визначені правила діяльності уповноважених державою осіб та інших суб'єктів юрисдикційної діяльності. Тобто зміст доказів має сталий характер, на відміну від їх процесуальної форми, яка характеризується рухливістю, динамічністю, адже реалізація формально закріплених правил поведінки у межах складових цивілістичного процесу передбачає належну фіксацію юридичних обставин у встановлених нормами нотаріального процесуального, цивільного процесуального та виконавчого процесуального законодавства формах [3, с. 133]. Тобто докази мають матеріальний зміст і процесуальну форму й за своєю суттю є міжгалузевим утворенням, який поєднує норми різних галузей права [3, с. 133].

У юридичній науці й законодавстві поняття «доказ» і «доказування» відрізняються, кожне з яких має свій зміст. Повне, всебічне та об'єктивне вивчення фактичних обставин, які лежать в основі юридичної справи, є головною запорукою прийняття обґрунтованого рішення. В юридичній літературі такі фактичні обставини отримали назву доказів [5, с. 221]. Саме вони лежать в основі процесу доказування і виступають засобами для його здійснення [6, с. 93]. Головною функцією будь-яких доказів, за думкою В.К. Шкарупи, у тому числі і юридичних, – пояснити рішення, які приймаються, шляхом встановлення об'єктивної істини. Поряд з цим юридичні докази мають специфічні риси. Передусім вони спрямовані на встановлення обставин юридичної справи. Ними користуються уповноважені та зацікавлені особи. Вони встановлюють ті фактичні обставини, які лягають в основу рішень, що приймаються по справі в галузі права, тобто по юридичних справах [6, с. 93; 7, с. 92].

Докази є ядром доказування будь-якого суб'єкта, з них формується доказова основа, що визначає всю правову позицію суб'єкта доказування [2, с. 66]. Вони становлять «кореневу систему» аргументації суб'єкта. Докази – це носії інформаційних слідів про факти [8; 9; 10].

Власне саме по собі слово «доказ» містить думку про те, що одна особа, яка є переконаною в істинності юридичного факту, значущого для прийняття рішення чи, в подальшому, вирішення правового спору – події або дії, пропонує іншій особі відомі дані (інформацію) з метою викликати в неї те ж переконання [2, с. 66].

У роботах з теорії доказів існує декілька концепцій щодо зазначеного питання. Відповідно до однієї з них ототожнюються докази з фактами об'єктивної реальності (подіями, явищами, діями минулого, з яких складалося досліджуване діяння). Прихильники зазначеної концепції (Б.С. Белкін, А.Я. Вишинський, П.А. Лупинська, І.Д. Перлов, М.А. Чельцов) під доказами розуміють лише факти [2, с. 67]. Зокрема, М.А. Чельцов у своїй роботі писав: «Факти, з яких випливає існування факту, що доводиться, мають назву доказових фактів або доказів... Доказами є факти, обставини» [11]. Цілком аналогічну думку висловлює П.А. Лупинська у статті «Про поняття судових доказів» [12]. Підтримує подібну позицію і А.Я. Вишинський, котрий зазначав, що «судові докази – це звичайні факти, ті самі явища, що виникають у житті, ті самі речі, ті самі люди, ті самі дії людей. Судовими доказами вони є лише остільки, оскільки вони потрапляють в орбіту судового процесу, стають засобом для встановлення обставин, що цікавлять суд» [2, с. 67; 13]. В іншій інтерпретації трактування поняття «доказів» деякі автори розглядають їх тільки як відомі факти, за допомогою яких можна встановити невідомі факти [14]. При цьому джерела фактичних даних іменуються «засобами доказування» і не включаються в поняття доказу [15]. Ця точка зору в основному будується на відриві фактичних даних від їх джерел і виключенні останніх з поняття доказу, в той час як на місце відомостей про факти (фактичних даних) ставляться самі факти об'єктивної дійсності [2, с. 68].

На думку В.К. Шкарупи, безпосереднім і єдиним засобом пізнання істини у справах про адміністративні правопорушення є юридичні докази [7, с. 91], що визначаються в юридичній літературі як «фактичні дані, які використовуються для встановлення обставин справи відповідно з принципами об'єктивної істини» [5, с. 86]. Така позиція вказує на те, що докази в адміністративному процесі представляють собою фактичні дані, інакше кажучи, відомості про які-небудь факти (обставини справи). Звідси витікає і їх призначення – бути засобом встановлення сутності справи про адміністративне правопорушення [6, с. 93; 16, с. 37].

С.С. Олексієв зазначає, що в правовій літературі докази розглядаються головним чином як засіб встановлення істини по справі, що тягне застосування правових санкцій [5, с. 90]. Таке відношення до змісту поняття доказів пояснюється існуючою уявою про те, що тільки процес застосувань санкцій потребує доказування,

а застосування диспозиції не пов'язане з аналізом фактичної обстановки та глибокого вивчення обставин справи [6, с. 93; 16, с. 39].

Як бачимо, у процесі дослідження сутності доказів спочатку варто детальніше звернути увагу на те, що розуміти під терміном «фактичні дані». Взагалі в юридичній літературі сьогодні існує три погляди на розв'язання цієї проблеми. Одні автори вважають, що законодавець під вказаним терміном розуміє факти об'єктивної реальності [14, с. 12]. Інші стверджують, що мають на увазі відомості про факти [17, с. 182]. Треті роблять висновок, що фактичні дані – це і відомості про факти і самі факти [6, с. 95; 18, с. 102].

Але існують і інші концепції. Стосовно першої, докази мають двоякий характер. Джерела та фактичні дані виступають як самостійні докази [19, с. 291]. Відповідно до другої концепції, докази розуміються як фактичні дані, джерела ж перебувають за межами цього поняття. Останні, поряд з доказами, об'єднуються в групи під назвою «засоби доказу». «Вони є різновидами засобів процесуального доказу, кожен з яких має своєрідне визначення та спеціальну природу» [20, с. 94].

На нашу думку, найбільш доцільною є позиція де «будь-якими фактичними даними» розуміють відомості про реальні явища дійсності, що мають потенційне доказове значення. Зокрема Д. Н. Бахрах, доказами визначає фактичні дані, інформацію, на підставі якої встановлюються обставини справи [21, с. 121].

Д. В. Приймаєнко, який розглядаючи полеміку вчених-юристів стосовно терміна «фактичні дані», не погоджується з позиціями авторів, що тлумачать зазначений термін як факти об'єктивної реальності (М. С. Строгович, М. А. Чельцов, Р. Г. Домбровський), а також авторів, які тлумачать його двоюко: як факти об'єктивної реальності і як відомості про факти (П. С. Елькінд, Ф. Н. Фатткулін). Вчений вважає найбільш переконливими аргументи авторів, що розуміють фактичні дані лише як «відомості про факти» (В. Я. Дорохов, М. М. Михеєнко) [22, с. 10].

Отже, наведене вказує, на реальну можливість в рамках нормативного визначення доказів в справі про адміністративне правопорушення (стаття 251 КУпАП) ототожнення понять «дані» та «відомості». Це не буде помилкою і логічно відобразить суть теоретичного словосполучення «відомості про факти» із легальним визначенням доказу як «дані про факти» або у редакції ст. 251 КУпАП «фактичні дані» [23, с. 42].

Законодавець чітко визначає поняття «доказів» в адміністративному праві, зокрема у ст. 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначено, що доказами у справах про адміністративні правопорушення є будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винності даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, які використовуються при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами [24].

Враховуючи викладене та спираючись на законодавче визначення поняття «докази» можна виділити наступні риси: 1) докази – фактичні дані, тобто не будь-які аргументи, а лише дані, які торкаються фактів, тобто відомостей про факти, інформація про них [19, с. 138]; 2) це фактичні дані повинні мати безпосередню приналежність до справи, що розглядається; 3) їх наявність або відсутність є єдиною підставою для прийняття юридично важливого рішення [6, с. 97].

Проте окрім цих, законодавчо-визначених, ознак можна виділити інші, які закономірно витікають під час детального аналізу: 1) цей інститут врегульований законодавчо; 2) комплексний характер деяких джерел доказів (протокол про адміністративне правопорушення є не лише джерелом доказів, а й виступає як аргумент, що свідчить про відкриття справи); 3) специфічна роль документів, які в такій якості не виступали раніше; 4) обмежене коло суб'єктів, що займаються збором, дослідженням та оцінкою доказів (хоча це коло в адміністративному процесі значно ширше ніж в кримінальному чи цивільному) [6, с. 97; 7, с. 42].

Крім того, Є.В. Додін, незважаючи на всю специфіку доказів, що мають місце при доказуванні в адміністративному процесі, вони представляють собою різновид юридичних доказів, бо їх знаходження, використання та оцінка регламентуються законодавцем на підставі єдиних принципів доказового права, що визначаються характером держави. Тому докази, що використовуються в адміністративному процесі, мають правовий характер, що в свою чергу означає: тільки ті фактичні дані можуть розглядатися в якості доказів в адміністративному процесі, які отримані у встановленому законом порядку і передбаченими способами; тільки ті фактичні дані можуть розглядатися в якості доказів в адміністративному процесі, якщо законодавець допускає їх використання в якості таких; тільки ті фактичні дані можуть розглядатися в якості доказів по конкретній адміністративній справі, які мають значення для всебічного, об'єктивного і правильного розгляду цієї справи [6, с. 97; 16, с. 63].

Висновки. Спираючись на наукову думку А.Т. Комзюка, В.М. Бевзенка та Р.С. Мельника, можемо зробити такі узагальнюючі висновки про ознаки доказів, а саме: докази – це будь-які фактичні дані, на підставі яких

уповноважений суб'єкт встановлює наявність або відсутність оспорюваних обставин; докази як відомості про факти представляють собою відображення реальних фактів, є їх відтворенням, яке дозволяє судити про властивість цих фактів вже після того, як вони стали надбанням минулого; докази можуть бути представлені у різній формі. Так, фактичні дані, що мають значення для правильного вирішення справи, можуть бути отримані (встановлені) уповноваженим суб'єктом на підставі показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів; докази отримуються у встановленій процесуальним законом формі. Недотримання (порушення) форми отримання доказів обумовлює те, що вони при вирішенні уповноваженим суб'єктом розгляду справи до уваги братись не будуть; докази, які використовують для прийняття об'єктивного, повного та законного рішення по справі про адміністративне правопорушення, мають відповідати певним вимогам, тобто докази мають бути належними та допустимими; жоден доказ, який містить інформацію про предмет доказування, не має для уповноваженого суб'єкта наперед встановленої сили [25, с. 279].

Наведені ознаки характеризують правову природу (сутність) доказів в справах про адміністративні правопорушення. Виключення принаймні однієї із вказаних ознак доказів унеможливує можливість здійснення усього процесу доказування в цілому, оскільки доказ, позбавлений, наприклад, процесуальної форми чи пізнавального змісту, взагалі перестає бути доказом.

Отже, під доказами в справах про адміністративні правопорушення є будь-які фактичні дані, на підставі яких органи Національної поліції та її посадові особи встановлюють наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у розгляді справи, та інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи за наявності двох умов: їхньої належності і допустимості.

Список використаних джерел:

1. Додін Е.В. Методика изучения причин административных правонарушений. *Совеское государство и право*. 1983. № 11. С. 15-24.
2. Дубенко О. М. Доказування в адміністративному судочинстві в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2010. 224 с.
3. Кучер Т. М. Теорія доведення у цивілістичному процесі: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. К., 2016. 509 с.
4. Бацько І. М. Протоколи слідчих дій як джерела доказів у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2003. 1999 с.
5. Алексеев С.С. Общая теория права: науч. пособ. М.: Юрид. лит., 1982. т. 2. 359 с.
6. Круглов О.М. Доказування і докази у справах про адміністративні правопорушення посадових осіб: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2003. 188 с.
7. Шкарупа В.К. Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності органів внутрішніх справ (міліції): моногр. К.: Українська академія внутрішніх справ, 1995. 163 с.
8. Сахнова Т. В. Регламентация доказательств и доказывания в гражданском процессе. *Государство и право*. 1993. № 7. С. 31-36.
9. Бабаков В. А. О системе средств доказывания в гражданском процессе. *Права человека: пути их реализации*: матер. междунар. науч.-практ. конф. Саратов, 1999.
10. Коваленко А. Г. Институт доказывания в гражданском и арбитражном судопроизводстве. М.: Норма, 2002. С. 51.
11. Лупинская П. А. О понятии судебных доказательств. *Ученые записки ВЮЗИ*. М., 1958. С. 98-115.
12. Вышинский А. Я. Теория судебных доказательств в советском праве. М.: Мысль, 1950. 360 с.
13. Курьлев С. В. Основы теории доказывания в советском правосудии. Минск: Изд-во Минск. ун-та, 1969. С. 54.
14. Белкин Р. С. Собираение, исследование и оценка доказательств. М.: Мысль, 1966. С. 10–12.
15. Логика научного исследования. М.: Прогресс, 1965. С. 46.
16. Додін Є.В. Доказательства в административном процессе: науч. пособ. М.: Юрид. лит., 1973. 192 с.
17. Дорохов В.Я. Понятие и классификация доказательств // Конституция СССР и дальнейшее укрепление законности и правопорядка. М.: Госюриздат, 1979. 285 с.
18. Елькин П.С. Цель, предмет и методы доказывания // Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1978.382 с.
19. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: науч. пособ. М.: НАУКА, 1968. т.1. 470 с
20. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания. Казань: Изд-во КГУ, 1976.207 с
21. Бахрах Д. Н. Административная ответственность граждан в СССР: учеб. пособ. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989. С. 131
22. Приймаченко Д. В. Докази у провадженні в справах про порушення митних правил: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2002. 19 с.
23. Казачук І. В. Докази і доказування у адміністративно-деліктному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2015. 204 с.

24. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/80732-10>

25. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: навч. посіб. К.: Прецедент, 2007. 531 с.

REFERENCES

1. Dodin E. V. (1983). Metodika izucheniia prichin administrativnykh pravonarusheni [Methodology for studying the causes of administrative offenses]. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo – Soviet state and law*, 11, 15-24 [in Russian].
2. Dubenko O. M. (2010). Dokazuvannia v administrativnomu sudochynstvi v Ukraini [Evidence in administrative legal proceedings in Ukraine]. *Candidate's thesis*. X. [in Ukrainian].
3. Kucher T. M. (2016). Teoriia dovedennia u tsyvilistychnomu protsesi [The theory of proof in the civilization process]. *Doctor's thesis*. K. [in Ukrainian].
4. Batsko I. M. (2003). Protokoly slidchykh dii yak dzherela dokaziv u kryminalnomu protsesi [Protocols of investigative actions as a source of evidence in a criminal proceeding]. *Candidate's thesis*. K. [in Ukrainian].
5. Alekseev S. S. (1982). *Obshchaia teoriia prava [The general theory of law]*. M.:Iurid. Lit. [in Russian].
6. Kruhlov O.M. (2003). Dokazuvannia i dokazy u spravakh pro administrativni pravoporushennia posadovykh osib [Evidence and evidence in cases of administrative offenses of officials]. *Candidate's thesis*. X. [in Ukrainian].
7. Shkarupa V.K. (1995). *Dokazuvannia ta dokazy v administrativno-prymusovii diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav (militsii) [Evidence and evidence in the administrative and enforcement activities of the police]*. K.: Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
8. Sakhnova T. V. (1993). Reglamentatsiia dokazatelstv i dokazyvaniia v grazhdanskom protsesse [Regulation of Evidence and Evidence in the Civil Procedure]. *Gosudarstvo i pravo – State and Law*, 7, 31-36 [in Russian].
9. Babakov V. A. (1999). O sisteme sredstv dokazyvaniia v grazhdanskom protsesse [On the system of means of proof in the civil process]. *Prava cheloveka puti ikh realizatsii [Human rights: the ways of their realization]*. Saratov [in Russian].
10. Kovalenko A. G. (2002). Institut dokazyvaniia v grazhdanskom i arbitrazhnom sudoproizvodstve [Institute for Evidence in Civil and Arbitral Proceedings]. M.:Norma [in Russian].
11. Lupinskaia P. A. (1958). O poniatii sudebnykh dokazatelstv [On the concept of judicial evidence]. *Uchenye zapiski VIUZI – Scientists note NUZI*, 98-115 [in Russian].
12. Vyshinskii A. IA. (1950). *Teoriia sudebnykh dokazatelstv v sovetskom prave [Theory of judicial evidence in Soviet law]*. M.:Mysl [in Russian].
13. Kurylev S. V. (1969). Osnovy teorii dokazyvaniia v sovetskom pravosudii [Basics of the theory of proof in Soviet justice]. Minsk Izd-vo Minsk un-ta [in Russian].
14. Belkin R. S. (1966). *Sobiranie issledovanie i otsenka dokazatelstv [Collection, study and evaluation of evidence]*. M.: Mysl [in Russian].
15. *Logika nauchnogo issledovaniia [Logic of scientific research]*. (1965). M.: Progress [in Russian].
16. Dodin Ye.V. (1973). *Dokazatelstva v administrativnom protsesse [Evidence in the administrative process]*. M.:Iurid. lit. [in Russian].
17. Dorokhov V. IA. (1979). *Poniatie i klassifikatsiia dokazatelstv [Concept and classification of evidence]*. M.:Gosiurizdat [in Russian].
18. Elkind P. S. (1978). *Tsel, predmet i metody dokazyvaniia [Purpose, object and methods of proof]*. Voronezh Izd-vo Voronezhskogo un-ta [in Russian].
19. Strogovich M. S. (1968). *Kurs sovetskogo ugovolnogo protsessa [The course of the Soviet criminal process]*. M.:NAUKA [in Russian].
20. Fatkullin F. N. (1976). *Obshchie problemy protsessualnogo dokazyvaniia [General problems of procedural proof]*. Kazan Izd-vo KGU [in Russian].
21. Bakhrakh D. N. (1989). *Administrativnaia otvetstvennost grazhdan v SSSR [Administrative responsibility of citizens in the USSR]*. Sverdlovsk Izd-vo Ural un-ta [in Russian].
22. Prymachenko D. V. (2002). Dokazy u provadzhenni v spravakh pro porushennia mytnykh pravyl [Evidence in proceedings on violations of customs rules]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Irpin [in Ukrainian].
23. Kazachuk I. V. (2015). Dokazy i dokazuvannia u administrativno-deliktnomu protsesi [Evidence and evidence in the administrative and tort process]. *Candidate's thesis*. K. [in Ukrainian].
24. Kodeks Ukrainy pro administrativni pravoporushennia vid 07.12.1984 № 8073-X [Code of Ukraine on Administrative Offenses of December 7, 1984 No. 8073-X]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua/go/80732-10). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/80732-10> [in Ukrainian].
25. Komziuk A.T., Bevzenko V.M., Melnyk R.S. (2007). Administrativnyi protses Ukrainy [The administrative process of Ukraine]. K.: Precedent [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.09.2018